

SZEMLE

World list of scientific periodicals published in the years 1900—1950.
3rd Edition. Edited by William Allan Smith and Francis Lawrence Kent, assisted by George Burder Stratton. London, 1952. Butterworths. 1058 l.

A periodikák jelentősége a könyvekkel szemben egyre nő. A tudományok differenciálódása következtében létrejövő újabb és újabb tudományágazatok kutatási eredményeinek publikálására szükségszerűen újabb folyóiratok látnak napvilágot, és így a könyvtárosnak hatalmas folyóirat-tömeggel kell megbirkóznia. A könyvtáros e nagy munkája elképzelhetetlen jó kézikönyvek és kalauzok nélkül. E kézikönyvek között elsőrendű helyet foglal el a *World List*.

A mű csupán a természettudományok és az alkalmazott tudományok tárgyköreit öleli fel; a társadalomtudományok nem tartoznak tárgykörébe. Harmadik kiadása két-hasábos beosztásban 50 000 folyóirat címét adja közre, míg az 1934-ben megjelent 2. kiadásban csupán 36 000 cím szerepelt. Első kiadása a kurrens periodikák regisztrálását tűzte ki céljául, de már ez a kiadás is túlnőtt eredeti célkitűzésein. A mostani kiadás felöleli az évszázad első felében élt folyóiratokat, függetlenül attól, hogy a korszak végén éltek-e még, vagy időközben megszűntek. Fellelhető tehát olyan periodika is, mely pl. 1820-ban indult, de 1931-ben megszűnt. A két kiadás közötti periódusban erősen megnövekedett címanyag beosztását oly módon oldja meg, hogy a már meglévő sorszám mellé, az interpolációnál betűjelzéseket helyez. Módszeres beosztásnál nem ragaszkodik a szoros abécéhez, hanem az egy tárgykörbe tartozó folyóiratokat igyekszik összehozni oly módon, hogy a címek mellékes vagy kiegészítő részeit figyelmen kívül hagyva, a címek lényeges szavait osztja betűrendbe. Így pl. a *royal*, *k.k.*, *imperial* stb. jelzők vagy a *publiées, über die Tätigkeit*. . . stb. kifejezések mellőzésével a címek a lényeges címrészek betűrendjében keresendők. (Kivételt képez természetesen, ha a rendszó *Royal*. . . vagy *Proceedings*. . . stb.).

A *World List* célja kétirányú: összefoglalni igyekszik a tárgykörébe tartozó összes periodikát, másrészt jelzi azok lelőhelyét Nagy-Britannia és Észak-Irország területén. A nem latin betűket használó, európai nyelveken megjelenő folyóiratokat eredeti (görög, ciril) betűkkel szedi. A címek rövidítéseit az *International Code of Abbreviations of Titles of Periodicals* (Paris, Institut Cooper. Intell. 1930.) szerint adja meg. A szerkesztők számára egzotikus nyelveknél előfordulnak kisebb-nagyobb lapsusok, mint pl. a 12612 sz. alatt felvett *Magyar Vasútas, Budapest*, rövidítése: *Ung. Metallarb.* (!) Általában igyekszik a periodikák történetét, ill. élettartamát is megadni, []-be téve a kezdő és esetleges utolsó évfolyam évét; a címváltozásokat és többnyelvű címeket utalásokkal jelzi. Itt is a lényegre nézi, mert ha egy periodika nem is vitte tovább az évfolyamszámot, akkor is utal az utóbbi, ill. előbbi címére. 1900 előtti története az ebben az időpontban élt címen található meg.

Legelsősorban az angol nyelven megjelenő folyóiratoknál érthette el a teljességet, mert a más nyelvű periodikáknál e törekvése hézagos maradt. Az olyan nemzetközi intézmények kiadványai közül, melyek több nyelven adnak ki folyóiratokat, csupán az angol nyelvűt vette fel, a franciát vagy németet nem. Így pl. a római Nemzetközi Mezőgazdasági Intézet által kiadott *Revue Internationale d'Agriculture* vagy az *Internationale Landwirtschaftliche Rundschau* nem található, hanem csupán az angol nyelvű társalap : az *International Review of Agriculture*.

Abban az állandóan felmerülő vitában, hogy az amerikai gyakorlat szerint a testületi szerző vagy csupán a cím alatt szerepeljen-e egy folyóirat a katalógusban, az utóbbi elv mellett döntött. A mű szerkesztőit gyakorlati szempontok vezették, mivel igyekeztek az volt, hogy az egy címszóval kezdődő periodikákat egymás után sorolják fel, és a testületi szerző csak esetleg szerepel a címszövegben. E tekintetben talán bizonyos fokú túlzást is észlelhetünk, mert pl. a *Magyar Tudományos Akadémia Balkán-Kutatásának Tudományos Eredményei* is a B betű alatt (*Balkán-Kutatásának*) található, a *Magyar* címszónál viszont csupán utalást találunk a folyóirat sorszámaára.

A könyv végén külön fejezetet szentel a nemzetközi tudományos kongresszusok időszaki kiadványainak, az angol nyelvű cím beiktatásával, ennek hiányában sorrendben a francia vagy a német címen jelezve a kiadványt. Mivel a kongresszusi időszaki lapok címei gyakran változnak, egy tárgyszó-index könnyíti meg a keresett folyóirat fellelését. Ez a rész különösen értékesé teszi a művet, mivel az ilyen periodikák különösen ki vannak téve az elkallódás veszélyének.

Bennünket, magyarokat, természetesen az érdekel különösképpen, hogy a magyar folyóiratok miképpen szerepelnek. A teljességre való törekvés e téren nem sikerült. *Magyar* címszó alatt hetvennél több periodikát találunk. A Magyar Tudományos Akadémia idegen nyelvű periodikái (*Acta* . . . , ill. *Hungarica Acta* . . .) szerepelnek, hasonlóképpen a szegedi egyetemnek a természettudományokkal foglalkozó kiadványai is. Sajnos, nem találjuk meg a debreceni egyetem kiadványait; a *Kísérletiügyi Közlemények* mellékleteként, 1932-től megjelent *Szemle* . . . hiányzik, ugyancsak nem találjuk meg a *Köztelek* és a *Gazdasági Lapok* címeit, viszont egyik társlapja, az *Állattenyésztési és Tejjgazdasági Lapok* fellelhető. Ez annál szembeötlőbb hiányosság, mert ha a *Köztelek* esetleg agrárpolitikai lapnak minősült volna is, (s a szerkesztők tudatosán mellőzték, akkor jogosan merül fel a kérdés, vajon a Berlinben megjelent *Zeitschrift für Agrarpolitik* miért került be? A teljességre való törekvés ugyan kizárja azt, hogy rövid élettartamú vagy kisebb tudományos értékű periodikákat elmellőzzenek, viszont a *Magyar Czipész-Ujság* vagy a *Mészárosok és Hentesek Lapja* mégis nehezen nevezhető tudományos periodikának!

A fentebb vázolt hiányosságok láttán felmerül a gondolat, nem volna-e helyénvaló, ha illetékes tényezők ilyen univerzális művek szerkesztőivel — esetleg az UNESCO útján — érintkezésbe lépnének a következő kiadások helyesbítése és a magyar anyag teljesség tétele céljából?

A *World List* a felvett periodikáknál betűrövidítésekkel jelzi az Egyesült Királyság közönyvtárainak állományát, és így a könyvtárközi kölcsönzés szempontjából is igen értékes adatokat tartalmaz a lelőhelyek és az ottani állományban meglévő évfolyamok pontos feltüntetésével. Csupán egy statisztikai adat is alátámasztja az előbb említetteket : a műben szereplő 50 000 folyóirat 88%-át megtalálhatjuk londoni könyvtárakban.

A szerkesztők, amint előszavukban írják, nem voltak „kicsinyesek”, és így nem csupán a szorosan vett folyóiratok, hanem évkönyvek és sorozatok is szerepelnek benne.

Bibliographie der Schweizer Presse. Mit Einschluss des Fürstentums Liechtenstein. Bibliographie de la Presse suisse. Bibliografia della Stampa svizzera. Bearbeitet von Fritz BLASER. I. Halbband. Basel 1956, Birkhäuser, XXX, 2,696 l. (Quellen zur Schweizer Geschichte. Herausg. von der Allgemeinen Geschichtsforschenden Gesellschaft der Schweiz. Neue Folge. IV. Abteilung : Handbücher. Band VII.)

A *Magyar Könyvszemle* 1957. évi 1. számában beszámoltunk a svájci sajtóbibliográfia előmunkálatairól, a mű összeállítójának, Fritz BLASERnek a X. Nemzetközi Történettudományi Kongresszuson tartott előadása nyomán. Időközben a mű első kötete, az egész munka fele, már meg is jelent. Ismertetése ebben a még nem teljesen befejezett formájában is időszerű, hiszen említett első beszámolómban már rámutattunk a svájci sajtóbibliográfia úttörő jelentőségére, arra, hogy elsőként valósít meg egy immár negyedszázados törekvést, a Nemzetközi Történettudományi Bizottság által még a két világháború között célul kitűzött nemzeti hírlapbibliográfiák tervét.

Az 1956-ban megjelent első kötet az összeállítóknak, BLASERnek tollából származó rövid, de igen tartalmas előszó, majd a bibliográfia felépítését (beosztását, címleírasi módszerét stb.) három nyelven ismertető magyarázat után egyetlen betűrendben közli a svájci sajtó címjegyzékét az A-tól az M-betűig bezárólag. A bibliográfia rendszernek és felépítésének alapja a Nemzetközi Történettudományi Bizottság által még 1934-ben kiadott szabályzat; ¹ ennek az irányvonalait azonban a svájciak — a gyakorlati tapasztalatok alapján — tartalmi és formai tekintetben is részben módosították. Felvettek minden Svájcban megjelent hírlapot és folyóiratot 1803-ig; ezen az időpontra túl már csak a *politikai* lapokat (beleértve a hivatalos lapokat is) és a sajtótudósítókat, a folyóiratok közül csak a politikai és szociálpolitikai tartalmúakat. Kihagytak minden kéziratot újságot, továbbá a politikai lapok előfutárjainak tekintett újságlapokat és röplapokat (*Neue Zeitungen*), az 1803 után megjelent tudományos és irodalmi folyóiratokat, kivéve, ha azok politikai újságok melléklapjaiként láttak napvilágot, végül az összes alkalmi lapokat és kiadványokat. Felvették azonban a Svájcban nyomtatott, ill. sokszorosított külföldi sajtótermékeket, főleg a külföldi követségek és képviselők lapjait meg a menekültek és az emigránsok Svájcban kiadott periódikus orgánumait.

A címfelvétel alapja mindenkor a tárgyi cím, rendszó az első nominatívus, csak akkor a cím első szava, ha egyetlen alanyesetben álló főnév sincs a címben. Az azonos címeket a fennállás éveinek, ill. a kantonok hivatalos rövidítéseinek zárójelbe tett kiegészítésével különböztetik meg. Címváltozás esetén mindig a legrégebb cím alatt kell keresni a kérdéses periodikát a bibliográfiában. Sokszor nehéz eldönteni, hogy valóban csak címváltozással vagy egészen új lappal állunk-e szemben: ilyenkor minden címről külön címleírás készül, de a megfelelő helyen feltüntetik az előd, ill. az utód szerepét betöltő lap címét. A címleírás 15 adatra terjed ki, tehát igen részletes és pontos. Az adatokat kis karikába foglalt arab számok vezetik be a következőképpen: (1) alcím, (2) címváltozások, (3) megelőző lap címe, (4) utódként szereplő lap címe, (5) fennállás időtartama, (6) alak, (7) időszakosság, (8) megjelenési hely, (9) melléklapok, (10) kiadó, (11) szerkesztők, (12) politikai irány, (13) a lapra vonatkozó irodalom, (14) lelőhely, (15) kiegészítő adatok (megjegyzések). Ha az alcím gyakran változik, BLASER és munkatársai csak az első és utolsó alcímet veszik fel. A megjelenés időtartamát a lehetőség szerint pontosan adják meg, a még élő lapoknál a megszűnés adata helyén a *cont.* rövidítés áll. Háromféle alakot különböztetnek meg, pontosan a magyar hírlapkezelési gyakorlattal megegyezően (8° 25, 4° 35 cím-ig, 2° azon felül). A szerkesztők felvételében az egyes helyi munkatársakra volt bízva, hogy milyen messzire mennek el a részletezésben. A politikai irány megadását attól tették függővé, hogy az a lapon fel van-e tüntetve, vagy

¹ Vö. DEZSÉNYI Béla: *Sajtó és könyvészet.* Magy. Könyvszle. 1942. 126—152. l.

ennek híján más forrásból kétségtelenül megállapítható volt-e. A lelőhelyeket a helységnev rövidítésével és a könyvtár kezdőbetűjével jelölik, pl. *Be*: *L*=Bern, Landesbibliothek.

Idegen nyelvű címeknél a cím fordítását is közlik, mégpedig a megjelenési hely hivatalos nyelvének megfelelően németül, franciául vagy olaszul. A cirillbetűs címeket a *Porosz Instrukciók* 1909-i kiadása szerint írják át. A bevezetésből egyébként megtudjuk, hogy a svájci sajtó kb. negyedévezredes fennállása alatt az állam nyelvein: a németen, francián és olaszon kívül a következő nyelveken jelentek meg újságok Svájcban: arab (5) örmény (1), bolgár (3), kínai (2), dán (2), angol (91), flamand (1), görög (2), holland (6), héber és jiddis (10), hindusztáni (1), japán (1), horvát (1), latin (3), lett (3), litván (1), norvég (1), perzsa (1), lengyel (72), portugál (5), román (2), orosz (83), svéd (1), szerb (9), száími (1), spanyol (12), cseh (5), török (19), ukrán (5), urdu (1) és magyar (3).

A bibliográfia módszere ellen nem lehet ellenvetésünk: jól alkalmazkodik a hírlep-címleírás történelmi követelményeihez, gondoskodik az adatváltozások pontos nyilván-tartásáról. Helytelennek tartjuk azonban az első nominativust mint rendszőt: ennek helyét ma már majdnem az egész világon a cím első szava foglalja el; még német nyelv-területen is így szólunk az újabb felvételi szabályok és szabványok, ahol pedig az első nominativus gyakorlata eddig a legmakacsabb volt.

És kár, hogy a bevezetés csak néhány adatot értekesít a bibliográfia gazdag anyagából a svájci sajtó történelmi kialakulásának megvilágítására. De a szerzők személyében a történetíró szerénységéért bőven kárpótol a bibliográfus pontossága, adatainak gazdagsága, s még bővebben fog bizonyára kárpótolni a mutatókat is tartalmazó második, befejező kötet, amelynek megjelenése elé nemcsak a bibliográfia és a könyvtártudomány, de a történettudományok is érdeklődéssel kell, hogy tekintsenek.

A svájciak elsőnek adtak példát visszatekintő nemzeti sajtóbibliográfia teljes és modern szempontú megteremtésére.

DEZSÉNYI BÉLA

Szokurova M. V.: Obscsie bibliografii ruszszkih knig grazdsanszkoj peccsati. 1708—1955. Izd. 2. Leningrad, 1956, Bibl. Szaltükova—Scesdrina. 283. l., 1. mell. (Bibliografija ruszszkoj bibliografii.)

Maskova M. V.—Szokurova M. V.: Obscsie bibliografii ruszszkih periodicseszkih izdanij 1703—1954 i materialü po sztatisztike ruszszkoj periodicseszkoj peccsati. Leningrad, 1956, Min. Kulturü RSzFSzR — Biol. Szaltükova—Scesdrina. 139. l., 1. mell. (Bibliografija ruszszkoj bibliografii.)

A Szovjetunió Szaltükov—Scesdrin Könyvtárának *Orosz bibliográfiák bibliográfiája* című sorozata a könyvészeti gyakorlatunkból nálunk is jól ismert *Bibliografija szovetszkoj bibliografii* című kurrens kiadvány retrospektív megfelelője, — szűkebb gyűjtőkörrel, de részletesebb tartalmi ismertetésekkel és értékelésekkel. A sorozat e két kötetével azért foglalkozunk együtt, mivel mindkettő az orosz, illetve szovjet sajtótermékek általános bibliográfiáit regisztrálja, egyik a könyvek, másik pedig a periodikák vonatkozásában.

A kötetek bevezető tanulmánya, mely P. N. BERKOV professzornak, a leningrádi Zsdanov Egyetem tanárának munkája, a bibliográfia elméleti kérdéseivel foglalkozik, válaszolja röviden az orosz bibliográfiai és másodfokú bibliográfiai irodalom történetét, továbbá kitér a két kötet célkitűzéseinek ismertetésére. A célkitűzés és a megvalósítás módja azonban nem egyszer ellentmond egymásnak, amint erre a későbbiekben rámutatunk.

Ami a kötetek gyűjtőkörét illeti, összeállítóik nem teljességre törekedtek. Mint a bevezető említi, e két összeállítás nem kívánja az orosz általános bibliográfiák történeti feldolgozásának szerepét betölteni, ezért nem valamennyi idevonatkozó könyvészeti munkát vesz számba, csupán a még aktualitással bíró, gyakorlati szempontból is jelentős műveket, és ezek közül is csak olyanokat, „melyeknek anyagát hasonló jellegű, későbbi munka tartalmilag nem fedi”. Ez a válogatási elv az összeállítást ajánló jellegűvé teszi, melynek elsődleges célja a könyvtáros és a kutató munkájának segítése, nem pedig a. történelmi visszatekintés.

Az előszó a gyűjtőkör elhatárolásának nehézségeivel kapcsolatban próbálja meghatározni az általános bibliográfia fogalmát is: „... általános bibliográfianak nevezzük azt (a könyvészeti összeállítást), amely az írásbeliség kialakulása óta eltelt egész időszak alatt az adott nyelven megjelent összes kiadványt gyűjti egybe”. Ez a definíció azonban, különösen ha figyelembe vesszük az előszó további fejtegetéseit is, nem pontos és több tekintetben vitatható. A meghatározás hangsúlya az „adott nyelven megjelent összes kiadvány” számbavételére esik. Ha ez a teljességre törekvés a szakbibliográfiák tudományterületek szerinti válogatásával áll szemben, úgy valóban az általános bibliográfiai műfaj egyik ismérve lehet. A definícióból azonban nem tűnik ki, hogy az általános könyvészet fogalma nem zárja ki az értékelő szelekció lehetőségét sem. Ami pedig az „adott nyelv” követelményét illeti, az szintén nem lehet az általános bibliográfiák kizárólagos meghatározója. Amennyiben az általános bibliográfia egyetemes könyvészet formájában jelenik meg, már természetesen nem korlátozza gyűjtőkörét egy bizonyos nyelvterület anyagára. De másik válfaja, a nemzeti bibliográfia sem jelenti a legtöbb esetben a csak az illető ország nyelvén megjelent kiadványok könyvészeti feltárását, amint a jelen összeállításokban szereplő bibliográfiák vizsgálatából is kitűnik. Tehát az általános bibliográfiáknak ez az ismérve szintén nem minden esetben törvényszerűen helytálló.

Nézzük meg ezek után, hogyan értelmezték feladatukat a kötetek összeállítói. A megvalósítás módja sokkal egyértelműbb és szerencsésebb a bevezetés szabta elveknél. SZOKUROVA és MASKOVA munkájuk gyűjtőkörét területi alapon határolták el: vagyis Oroszország, illetőleg a Szovjetunió politikai határain belül megjelent, bármilyen nyelvű anyagot tartalmazó általános bibliográfiák szerepelnek összeállításukban.

A gyűjtött anyag felsorolási rendje kronologikus, mégpedig — igen helyesen — nem a kiadványok megjelenése, hanem az általuk felölelt évkör alapján. Azonban, mivel a kronológiát a bibliográfiák időhatárának befejező dátuma szabja meg, így sok olyan kiadvány, amely gyűjtését az előtte felsoroltaknál korábbi évvel kezdte, az összeállításban ezért kerül mégis hátrább, mert — nagyobb időközot dolgozván fel — lezárásának ideje későbbi. Hogy csak egy példát említsünk: az orosz bibliográfiai irodalom első jelentős alkotását, V. Sz. SZOPIKOV kumulatív könyvészetét (*Opüü roszszijszköj bibliografii* L. Obscsie bibliografii ruszszkih knig... 75—86. 1.), mely az oroszországi nyomdászat kezdetétől 1816-ig megjelent könyveket veszi számba, megelőzi igen sok, ugyanennek a korszaknak négy-ötéves periodusára vonatkozó összeállítás, csupán azért, mivel ezek befejező évszáma 1816 előtti. Ezeknek a kis, páréves részletmunkáknak a feldolgozása már önmagában véve is ellentmond az előszóban megjelölt válogatási elvnek; a két bibliográfia, véleményünk szerint nyugodtan mellőzhetette volna e páréves ciklusok bibliográfiai feldolgozásait, melyeknek anyaga csaknem teljes egészében ugyanis bennfoglalatik a nagy, összefoglaló általános könyvészetekben. De ha már az összeállítók mégis ragaszkodtak ezek említéséhez, talán helyesebb lett volna, ha legalább munkájuk vázát az egyes alapvető, nagy periodusokat felölelő bibliográfiák időrendi egymásutánja alkotná, és a megfelelő évkör összefoglaló könyvésze után elegendőnek látszanék az adott korszakra vonatkozó kisebb ciklusok egyszerű felsorolása is. Ez a megoldás kiküszöbölte volna a kronologikus sorrend helyenkénti következetlenségét is.

Mindkét kötetnél aránylag kevés (63, illetve 62), tehát könnyen áttekinthető tételről lévén szó, a használhatóságot ez a csoportosítási rendszer nem befolyásolja. Elvi szempontból azonban hiányolnunk kellett, hogy a két összeállítás — ilyen rendezési elv mellett — nem nyújt elég áttekinthető képet az orosz nemzeti bibliográfia ciklusainak egymásutánjáról és összefüggéséről.

SZOKUROVA és MASKOVA munkájának egyik legnagyobb érdeme a címleírások precizitása és a jellemzések részletessége, alapossága mind formai, mind pedig tartalmi szempontból egyaránt. Valamennyi tétel leírása három fő részre tagolódik: 1. a szabvány által előírt könyvészeti adatok; 2. a kiadás történetére vonatkozó adatok; 3. annotáció.

A címleírást a modern könyvészeti gyakorlatnak megfelelő egységes elvek következetes keresztülvitele jellemzi. A formai ismérveknek ezt a pontos rögzítését kiegészíti a kötetek belső, tartalmi feltárása, az annotáció és a kiadás történetének ismertetése, mely kiterjed mindazoknak az adatoknak a részletes felsorolására, melyek a kutatót a bibliográfia jellegéről informálják és annak használatát elősegítik. (Többkötetes művek részletezése kötetenként, kurrens kiadványok adatváltozásai, mutatók felsorolása, az összeállítók és szerkesztők rövid életrajza, kitérve azok hivatali beosztásaira és tudományos tevékenységére is stb.) Különösen hasznos a jellemzésnek ez a részletessége a még napjainkban is létező kurrens kiadványok, mint pl. a *Letopisz periodicseszkih izdanij SzSzsZR* vagy a jelenlegi szovjet nemzeti bibliográfia, a *Knizsnaja Letopisz* esetében. Ez utóbbi feldolgozásának alaposságáról már a jellemzés terjedelméből is képet alkothatunk (43 lap).

Az egyes nagyobb korszakok könyvészeteinek ismertetése után rövid áttekintés következik az adott periódusra vonatkozó részmunkákról, a Szovjetunió egyes népeinek nemzeti bibliográfiáiról és a Russica bibliográfiákról. Az összeállítók elgondolása nagyon helyes volt, hiszen ezek a kisebb terjedelmű és jelentőségű összeállítások valóban hasznosan egészítik ki az orosz általános bibliográfia történetének képét. Nézetünk szerint e csoportokban lett volna a hely ea már említett páréves ciklusbibliográfiáknak is, melyeknek anyagát más, nagyobb szabású összeállítások is regisztrálják. Ugyanakkor azonban indokolatlanul történik itt említés néhány szakbibliográfiáról, mint pl. a pedagógiai, színházi vagy földrajzi periodikák könyvészete (1. *Obscsie bibliografii ruszszkih periodicseszkih izdanij* . . . 70. 1.), melyeknek felsorolása nem lenne az általános bibliográfiák bibliográfiájának feladata.

Ugyancsak a korszakok lezárása után közlik a szerkesztők a felsorolt könyvészekre vonatkozó irodalmat. Ez a többlet, melyet a bibliográfiák másodfokú regisztrálásán túlmenőleg nyújtanak, valóban elismerésre és követésre méltó. A szétszórtan közölt irodalomjegyzékek, az összefoglaló betűrendes mutató segítségével, az orosz bibliográfia elméleti és történeti irodalmának könyvészetét alkotják, és nagy segítséget nyújtanak a könyvtártudomány művelői számára. A könyvészet orosz elméleti irodalmának összefoglalása önmagában is különálló bibliográfiai összeállítás értékével bír. Minden egyes „Irodalom” című általában három részre oszlik: 1. az adott korszak bibliográfiai tevékenységére és a tárgyalt bibliográfiákra vonatkozó irodalom, beleértve a szerkesztők és összeállítók életének és munkásságának feldolgozásait is; 2. a tárgyalt bibliográfiák recenzióinak jegyzéke; 3. a levéltári és kéziratoss anyag, mely a kiadások történetére vagy azok bírálatára vonatkozik. A csoportokon belül a művek rövidített címleírással időrendben követik egymást, a csoport élére helyezve a legmodernebb tanulmányt. A szerző, illetve cím szerinti tájékozódást a kötetek végén közölt betűrendes irodalomjegyzék biztosítja, mely a hivatkozás helyének lapszámára utal. E nagyjelentőségű összeállításban egyedül azt érezzük felesleges többletnek, hogy a bibliográfiatörténet olyan alapvető feldolgozásait, mint pl. N. V. ZDOBNOV: *Isztorija ruszszkoj bibliografii do nacsala 20. v.* című munkáját, a két kötet összesen 45 helyen idézi; az ehhez hasonló, néhány összefoglaló művet elegendő lett volna az irodalomjegyzék élén kiemelve közölni.

Végezetül foglalkoznunk kell még a tárgyalt bibliográfiák sokirányú mutatórendszerével. A szerteágazó érdeklődésű kutatás igényeinek kielégítését csak a mutatókkal igen gazdagon felszerelt könyvészetek biztosítják. Jelen bibliográfiáink ennek a követelménynek tökéletesen megfelelnek. A mindkét kötethez mellékelt betűrendes cím- és névmutatón, valamint a már említett irodalomjegyzéken kívül a periodikabibliográfiák gyűjteményéhez külön, kiegészítő mutató is járul, mely az időszaki sajtó statisztikájára vonatkozó anyagot veszi számba, ugyancsak betűrendben. Külön ki kell emelnünk a kötetek végén, függelékben közölt kronologikus táblázatokat, melyek az áttekinthető megoldás újszerűségével méltán vonják magukra a figyelmet. A munka főrészében tárgyalt bibliográfiák periodicitását, csoportosítási elvét és ennek változásait, valamint mutatórendszereit itt egyetlen, évkörökre bontott táblázat világítja meg, grafikon-szerű ábrázolással és különféle jelzések alkalmazásával.

ŠOKUROVA és MASKOVA bibliográfiái nemcsak fontos tájékoztatói segédeszközt jelentenek, de értékes tanulságul is szolgálnak számunkra. Felhívják a figyelmet egy magyar viszonylatban eddig mostohán kezelt terület művelésére: bibliográfiai irodalmunk másodfokú regisztrálásának fontosságára. De nem kevésbé példaadó a feladat megvalósításának módja, mely a fenti, kisebb észrevételek ellenére is helyes és értékes.

WENDELIN LIDIA

Folyóiratjegyzék az 1957-ben járó folyóiratokról és napilapokról. Bp. 1957. Marx Károly Közgazdaságtudományi Egyetem Központi Könyvtára. 58 l. (Soksz.)

A Marx Károly Közgazdaságtudományi Egyetem központi könyvtárának és könyvtári hálózatának — 16 tanszéknek és intézetnek — együttesen 354, különböző nyelvű és tárgyú periodika képezi kurrens anyagát. A *Folyóiratjegyzék* célja, hogy ezt az értékes anyagot hozzáférhetőbbé tegye a tudományos kutatók, az egyetemi tanszékek és a hallgatók számára. E cél megvalósítása érdekében a folyóiratokat 3 csoportba rendszerezi:

A *betűrendi* felsorolásban közli a fontosabb bibliográfiai adatokat (cím, alcím, kiadó v. közreadó, megjelenési hely, időszakosság), és itt jelöli a címek lelhelyét az egyes könyvtárakban, valamint azt is, hogy korábbi évfolyamok vannak-e ugyanott. — A kutatómunkát a *szakrendi* csoportosítás könnyíti meg. Ebben a tizedes osztályozási rendszer alapján dolgozza fel az anyagot. A gyakorlati használhatóságot még külön szakrendi — szisztematikus és tárgyköri — mutatókkal mozdítja elő. Végül a *földrajzi* felsorolás a folyóiratokat megjelenési hely szerint csoportosítja, országoként is.

A 354 megrendelt periodikából a jegyzék lezárásáig — március végéig — 333 már beérkezett a könyvtárba (azóta természetesen újabb címek is). Az anyag 14,5%-a magyarországi, a többi külföldi: legnagyobb részét angliai, amerikai, német, francia, szovjet, de van japán, kínai, koreai, indiai és egyiptomi is.

A Marx Károly Közgazdaságtudományi Egyetem első ízben ad ki ilyen jegyzéket. A törekvés nem teljesen új, mert hasonló kiadvánnyal már találkozhattunk, de tudományos életünk szempontjából igen értékesnek tartjuk és reméljük, hogy más jelentős könyvtár is szívesen teszi anyagát hozzáférhetőbbé ilyen vagy ehhez hasonló módon.

Értesülésünk szerint a *Jegyzék* csak 120 példányban jelent meg; nem nagy szám, de majd a gyakorlat és legalább egy éves tapasztalat meg fogja mutatni, hogy az ehhez hasonló kiadványoknál mennyi az a minimális példányszám, amellyel a könyvtárakkal való együttműködést és ezzel könyvtári anyagunk minél szélesebb értékesítését a legjobban szolgálni lehet.

NAGYDIÓSI GÉZÁNÉ

Osborn, Andrew D.: Serial publications. Their place and treatment in libraries. Chicago, 1955. American Library Association. viii, 309 l.

„Serial” — a szerző tudatosan gyakorlati szóhasználatában — nemcsak folyóirat, hírlap és egyéb periodika, hanem sorozat és gyűjtemény is, sőt ide foglalja az időszakosan újabb és újabb kiadásban megjelenő műveket is. A könyv alap gondolata: a könyvtárosnak tudomásul kell vennie a periodikus és sorozatos kiadványok mennyiségének és egyben jelentőségének hallatlan növekedését, és — le kell vonnia a szükséges konzekvenciákat. Évtizedeinket egy következő kor könyvtár- és sajtótörténete a sorozatok korának nevezheti majd, mondja OSBORN. (A Library of Congress 1953-ban feldolgozott anyagának 75 százaléka *serial!*)

A tétel és a belőle levont következtetések az amerikai nagykönyvtárak viszonyait és időszerű problémáit tükrözik. A szerző elsősorban az amerikai szakirodalomra hivatkozik, mindamellett jól látja az amerikai könyvtárügy egyes visszás módszereit, sablonjait az európaival szemben. A könyvnek számunkra is sok aktuális mondanivalója van. A periodikus kiadványok szerepe nálunk is rohamosan nő, a megoldandó kérdések gyűlnek. Elsősorban négy irányban dolgozza ki OSBORN alaptételének következtetéseit: a szerzeményezésre, a katalogizálásra, a dokumentációra és a raktározásra vonatkozólag.

A periodikák szerzeményezése szinte nagyobb felelősséggel járó feladat, mint a könyveké: a döntés sok évre szól, ismétlődő kiadást jelent. Kooperációt sürget, az előfizetések összeegyeztetését. Kidolgozza a központi, országos és helyi jellegű kiadványok gyűjtésének tervszerű megosztását (a helyi jellegű anyag gyűjtése elsősorban helyi feladat). Bátran állást foglal a mennyiségi gyűjtés ellen: bizonyos alapvető fontosságú folyóiratoknak meg kell lenniök tekintet nélkül arra, hogy hol vannak még meg, viszont a másodrendű anyagot már korlátozni kell (kooperációs feladat annak meghatározása, hogy ilyen anyagot több rendelő közül csak egy őrizzen meg bekötve, illetve — egyes esetekben — csak egy könyvtár rendeljen). Viszont fontos időszaki kiadványok esetében nem szabad túlzottan takarékoskodni, mert ezeket utólag alig lehet pótolni. Rendszeres és elvszerű gyűjtésre, állandó hiánypótlásra és hiánykutatásra van szükség.

A periodikus kiadványok katalogizálását illetőleg OSBORN felfogása élesen gyakorlati és újszerű. Szemléletében a hangsúly a katalogizálásról a nyilvántartásra tolódik át, főleg annak modern módszereire, a kardexre és annak sokféle változatára („visible indexing”). Ezekbe a gyorsan készülő és rugalmasan kezelhető nyilvántartásokba — természetesen — nemcsak a folyóiratok kerülnek, hanem minden egyéb *serial* is. A másik fontos nyilvántartóeszköz: a központi címjegyzék és leőhely-jegyzék. Ezek mögött elmarad fontosságban a katalogizálás, mely revízióra, egyszerűsítésre szorul, egyrészt tetemes költségeinek csökkentése érdekében, másrészt a katalogizálásban a periodikának a könyvtől eltérő jellege kifejezésre jusson. Idevágó fejtegetéseit e helyen nem ismertethetjük, de remélni szeretnők, hogy szakirodalmunk feldolgozza majd ezt a számunkra is fontos kérdést.

A periodika-dokumentáció célja a figyelem felhívása, illetve a keresett anyag könnyű megtalálásának elősegítése. Az olvasó a lelőhelybibliográfia segítségével találja meg a keresett folyóiratot, indexek és lapszemlék segítségével találja meg a keresett cikket. A modern könyvtár feladata az is, hogy a folyóiratdokumentáció nemzeti és nemzetközi kooperációját kiépítse.

A raktározás (és ezzel együtt a kötés, a karbantartás) az időszaki anyag — elsősorban az újságananyag — nyelvedik fontos problémaköre. A szerző alapos fejtegetés után a mikrofilmezést tartja újságok esetében a legjobb megoldásnak: minden egyéb módszer összehasonlíthatatlanul drágább. Egyes könyvtáraknak meg kell őrizniök magát a bekötött újságananyagot: ez is kooperációs feladat (a New York Public Library például

újságjait különálló kompakt-raktárban helyezte el, és olvasóinak kizárólag mikrofilmet szolgáltat.

Mint látjuk, a könyv amerikai módra gyakorlati és még elméleti fejtegetéseit is eleven, praktikus szempontok és gazdaságosságra törekvés járja át. Példák és adatok sora mutatja be az Egyesült Államok nagykönyvtárainak periodika-kezelési rendszereit. Tizennyolc fejezetben tárgyalja anyagát; az általunk kiemelt négy kérdéstömegén kívül foglalkozik az időszaki kiadványok olvasószolgálati szerepével és technikájával, a *serial*-anyag különleges fajtáival (hivatalos kiadványok, különnyomatok [!], rariora) és valamennyi kérdés szervezési vetületével.

A szerző az amerikai könyvtártudomány jeles képviselője, a nagyszabású központi címjegyzék, a *New Serial Titles* egyik közreadója. Könyve összefoglalásnak készült a nagykönyvtári gyakorlat számára. Mint ilyen, első az angolszász szakirodalomban.

PAJKOSSY GYÖRGYNÉ

Lingenberg, Walter : Über die Anwendung von Lochkartenverfahren in Bibliotheken. Arbeiten aus dem Bibliotheks—Lehrinstitut des Landes Nordrhein—Westfalen, Heft 9. Köln, 1955. 85 l.

Napjainkban az olvasói igények fokozottabb kielégítése, a könyvtári munka minőségének korszerű emelése elkerülhetetlenné teszik az eljárások és módszerek racionalizálását. Éppen ezért a lyukkártyák könyvtári alkalmazásának kérdése komoly érdeklődésre tarthat számot mindazoknál, akik a könyvtári munkában szívesen élnek a modern technika nyújtotta lehetőségekkel.

A lyukkártyákat a statisztika, a könyvelés, a gazdasági élet egyéb területein már hosszabb ideje sikerrel alkalmazzák. Néhány éve az Egyesült Államokban a könyvtári munka egyes területein is bevezették a lyukkártyák használatát. Szerző tanulmányának célja, hogy áttekintést nyújtson azokról a lehetőségekről, amelyeket a lyukkártyák könyvtári munkára való felhasználása nyújt. Bevezetőben általában ismerteti a lyukkártyarendszereket (manuális peremlyukasztású és gépi feldolgozású HOLLE-RITH-kártyák) és alkalmazásukat. Minthogy a tapasztalat szerint dokumentációs célokra a lyukkártyarendszer mai formájában kissé lassúnak bizonyult, a gyorsaság fokozására alkalmazott újabb eljárások közül a fotoelektrikus berendezésen alapuló amerikai „scanning”-módszert és a SHAW-féle ún. Rapid Selector-eljárást ismerteti.

A tanulmány gerincét tévő második és (a logikus sorrendet figyelmen kívül hagyva) a negyedik fejezet a lyukkártyáknak az amerikai nagykönyvtárakban való alkalmazását taglalja részletesen. Külön szól a szerző a szerzeményezésben és a kölcsönzésben használatos manuális és gépi feldolgozásokról, valamint a lyukkártyák katalogizálási célokra történő felhasználásáról. Az amerikai könyvtárak tapasztalatait a német könyvtári viszonyokra alkalmazva, a szerző a nehézséget főleg a magas beruházási költségekben találja, és az alkalmazhatóság előfeltételeként a „Rapid Selector” olcsóbb előállítását jelöli meg. Ettől eltekintve a szerzeményezésben és a kölcsönzésben a lyukkártyák alkalmazásának komoly lehetőségeit látja a szerző, míg a katalogizálásban való alkalmazásnál arra a konklúzióra jut, hogy csak egészen nagy intézmények alkalmazhatják sikerrel. Ma ugyanis még akár a betűrendes, akár a szakkatalógusból egy-egy cédulának a kikeresése manuálisan gyorsabban megy, mint gépi úton. Viszont a központi katalogizálás esetében a lyukkártyák alkalmazása rendkívül bevált. Példaként felhossa a szerző a Library of Congress *Union Catalog of Serial Holdings* c. kiadványát, amely ilyen módon kerül kiadásra.

A könyvtári munkáról szóló fejezetek közé ékelődik a lyukkártyáknak a dokumentációs munkában való felhasználásának ismertetése.

A tanulmány előnye, hogy mondanivalóit az amerikai és német könyvtárak munkájából vett példákkal bőségesen illusztrálja. A szerző komoly elmélyedését és alapos tájékozottságát mutatja a mintegy 200 könyv- és folyóirateikk-címet felölelő bibliográfia.

HAJDU ELEMÉRNÉ

Eybel, Hans-Werner: Die Technik des Leihbuchhandels. Leipzig, 1957. Verlag für Buch- und Bibliothekswesen. 47 l.

A füzet a Németországban kölcsönzéssel is foglalkozó könyvkereskedések számára készült hasznos és tömör gyakorlati útmutatás.

Bevezetésében érdekes történeti visszapillantást nyújt arra a nehéz munkára, amit a könyvkiadók, könyvkereskedők kölcsönkönyvtárai a műveltség terjesztése érdekében végeztek; kezdve a londoni WRIGHT 1730-ban megnyitott kölcsönkönyvtárától az ugyancsak londoni MUDIÉS, a berlini BORSTELL, a lipcei BEYGANG, SEILER stb. kölcsönkönyvtárain keresztül a mai Német Demokratikus Köztársaság 850 működő kölcsönkönyvtáráig.

A kölcsönkönyvtárak múltbeli fontos szerepére érdekes módon világít rá PERTHES-nek a XIX. sz. derekán tett kijelentése, amely szerint a könyvkereskedelem csak a kölcsönkönyvtárak vásárlásaiból befolyt jövedelemre támaszkodva tudta létét biztosítani. E prosperitás alapján 1900 körül az az ötlet merült fel, hogy a kölcsönkönyvtárakat az írók javára adóztassák meg. E javaslatot Dániában még 1930-ban is felvetették. A javaslat ellen szólt azonban az a jogos ellenvetés, hogy a kölcsönkönyvtárak kedvezően befolyásolják a könyvfogyasztást, méltánytalanság lenne tehát őket még adó kivételével is sújtani.

A füzet gyakorlati részében a kölcsönkönyvtár elhelyezésére, berendezésére, propaganda-munkájára, a címfelvételre, a könyv megvédésének módjára, a katalógusra, az olvasóval való foglalkozásra vonatkozó ismereteket foglalja össze. Mindenben, de különösen az olvasóval való foglalkozásban a kölcsönkönyvtár munkáját nagymérvű igényesség jellemzi. Hadd említsünk meg egy érdekességet: a katalóguslapok utolsó rovatában szerepel egy, a könyv tartalmára, illetve típusára vonatkozó megjegyzés, mint például: „Kalandregény”. — Közművelődési könyvtárainkban a nyomtatott katalóguscédulákat ilyen rövid annotációkkal nagy munkatöbblet nélkül el lehetne látni és ez bizonyára igen hasznos lenne.

TAUBER ANNA

Chwalewik Edward: Exlibris polskie szesznastego i siedemnastego wieku. Wrocław, Zakład Imienia Ossolinskich Wydawnictwo Polskiej Akademii Nauk, 1955. 156 (2) l., 72 tábla.

Edward CHWALEWIK, a lengyel exlibris-szakirodalom fáradhatatlan munkása a lengyel bibliofília régi hiányát pótolta, amikor a hasonló jellegű német¹, olasz² és orosz³ kiadványok példájára vállalkozott a régi lengyel exlibris (XVI. és XVII. század) monografikus feldolgozására. A lengyel könyvkultúra, amely gyökereivel mélyen a középkorba nyúlik és amelynek magyar vonatkozásai is közismertek, a könyvtárak és könyvgyűjtők széles körét teremtette meg; a lengyel könyvtárak és bibliofilek pedig csakhamar rátértek az exlibrisek alkalmazására is.

¹ F. WARNECKE: *Die deutschen Bücherzeichen.* Berlin, 1890.

² J. GELLI: *Gli exlibris italiani.* Milano, 1930.

³ V. VERESCSAGIN: *L'exlibris russe.* Petersbourg, 1902.

A lengyel exlibris előzményei a XVI. századnál sokkal régibb időre nyúlnak vissza. Az 1025–1033 között készült illuminált kódex, az *Ordo Romanus* már exlibrisnek tekintendő bejegyzést tartalmaz. A tulajdonos megjelölését hordja Vsievobod Mstislavicz, Novgorod és Pskov hercege leányának, Anastasia Wierchoslawa részére 1150 és 1157 között készült *Evangelium* ezüst kötése is. A kötéstáblákba nyomott superexlibrisek a XIV. század második felében tűnnek fel. 1516-ban pedig már megjelenik az első, mai értelemben vett, grafikus eljárással készült exlibris is, és ezt csak a bajor (1470) és a svájci (1498) exlibris előzte meg. A franciák (1529), csehek (1536), olaszok (1550), angolok (1564), svédek (1595) és a hollandok (1597) csak később tűnnek fel datált exlibriseikkel.

CHWALEWIK a XVI. századból 22 magángyűjtő és 2 nyilvános könyvtár (a wroclawi Mária Magdolna székesegyházi könyvtár és a gdanski szenátus könyvtára) 44 exlibrisét dolgozza fel, amelyek közül 42 fametszet, 2 pedig rézmetszet. Ezek a korai exlibrisek a kor általános szokásának megfelelően címeres díszítésűek, Mikolaj Firlej exlibrisét kivéve. E lapok lengyel eredete kétségtelen. A XVII. századbeli anyagot már 38 magángyűjtő és 8 nyilvános gyűjtemény 60 exlibrise képviseli. A 60 exlibris közül 38 rézmetszet, 8 fametszet, 7 tipográfia, 7 pedig rézdúceról nyomott bélyegzés. A XVII. századi anyagból művészi szempontból is kiválnak Adrian Engelke (1661), Samuel Sierakowski (1635), Jan Kasimir lengyel király (1672), valamint a wroclawi dominikánus kolostor és a gdanski Szent Borbála kápolna exlibrisei. Az exlibrisek ismert alkotói közül Jan Ziarnko, Jakub Lindnitz és G. Bubig a jelentősebbek.

CHWALEWIK a mennyiségileg nem nagy, de kultúrtörténeti szempontból igen gazdag anyagot hatalmas tudományos apparátussal, a levéltári források és a szakirodalom gondos kiaknázásával dolgozza fel, úgyhogy minden egyes exlibris-feldolgozás egy-egy kisebb tanulmánnyá szélesedik. Nemcsak az exlibrisek tulajdonosairól és esetleg ismert művészeiről közöl bő életrajzi adatokat, hanem közli az egyes lapok méretét, feliratát, rajzának rövid leírását is, és ahol erre módja van, a rövidítéseket is feloldja, a monogramokat is megfejti. E módszer következtében a monográfia gazdag kultúrtörténeti körképpé szélesedik, amely mind könyv-, mind könyvtártörténeti szempontból rengeteg adatot halmaz föl, köztük sok eddig még publikálatlant. A könyv hiányául egyedül csak azt róhatjuk fel, hogy a szerző az egyes exlibrisek művészi értékelésére már kevesebb gondot fordít; ez azonban a hasonló monográfiákban majdnem általános jelenség. Az ok: a monográfusok között alig akad művészettörténész. Inkább csak könyvtári szakemberek vagy lelkes gyűjtők vállalkoznak erre a hangyaszorgalmat és barát-türelmet igénylő munkára.

A kötet szövegrészét orosz és angol nyelvű kivonat egészíti ki és részletes névmutató zárja be. Az illusztrációs rész (72 tábla) nyomdailag kifogástalan, és a kötet szövegrészét kellő súllyal támasztja alá.

CHWALEWIK könyvének áttanulmányozása után önkéntelenül is felmerül a magyar olvasóban a kívánság, bárha már a régi magyar exlibris hasonló feldolgozását is olvashatná. Az anyag, tudunkkal, már kész, és a könyv megjelenése kizárólag kiadó kérdése.

GALAMBOS FERENC

Fuchs, Hermann: Kommentar zu den Instruktionen für die alphabetischen Kataloge der preussischen Bibliotheken. Wiesbaden, 1955, Harrassowitz. 3021.

A magyar címleírási gyakorlatban a kezdetektől fogva erős német befolyás érvényesült. Ugyanez áll címleírási szabályzatainkra is. A *Porosz instrukciók* (a következőkben: *PI*) — tudjuk — döntően hatottak az Országos Könyvforgalmi és Bibliográfiai Központ katalogizálási szabályzatára s ezen keresztül címleírási szabványunkra is. A *PI* kommentárjai tehát közvetlen, gyakorlati érdekléssel bírnak a magyar címleírók számára. Dale Sass kommentárját jól ismerik könyvtáraink, s nyilván ugyanilyen jól

fogják ismerni FUCHS most megjelent jóval igényesebb és gazdagabb munkáját is. A leíró katalogizálás számos német szakembere között H. FUCHS az egyik legtekintélyesebb. A porosz kultusz-kormányzat még a háború idején őt és Joris VORSTIUST bízta meg azzal, hogy egymástól függetlenül dolgozzák ki a *PI* reformjának tervezetét.

Tekintettel azokra a viharokra, amelyek ma mindkét Németországban a *PI* körül dúlnak, felmerülhet a kérdés, hogy vajon érdemes volt-e még ennek a szabályzatnak a kommentárját elkészíteni és kiadni. A szerző reálisnak látszó véleménye szerint azonban Németországban a katalogizáló munka még sokáig a *PI* alapján fog folyni. Emellett munkájának zöme a címleírás általános formális kérdéseivel foglalkozik; amit itt leszögez, az semmiképpen sem lesz ellentétben a *PI* leendő új fogalmazásával, ellenkezőleg: nyilván döntően fogja befolyásolni ezt.

Címleírási szabályzat kommentátora előtt hármassal feladat áll. Mindenekelőtt magyaráznia kell a szabályzat kevésbé világos pontjait, s minthogy a szabályzat általában csak egy bizonyos vázat, keretet ad, ki kell ezt töltenie a részletekre vonatkozó utasításokkal: az egyes szabályok által felölelt valóság gazdag sokféleségéből ki kell emelnie legalább a fontosabb esetszoportokat, a gyakrabban előforduló részproblémákat, és ezek megoldásához útbaigazításokkal kell szolgálnia. Másodsorban rá kell mutatnia a szabályzat vitatható pontjaira, s ezeket illetőleg állást is kell foglalnia, és esetleg kritikát kell gyakorolnia. Végül pedig — de nem utolsósorban — fel kell tárnia az általában lakonikus rövideggyel megfogalmazott szabályok elvi alapjait, összefüggéseit, és indoklásukat kell adnia, mégpedig elsősorban az irányelveket, a rendszer alapjait illetőleg, azután ahol erre szükség van, az egyes szabályokat illetőleg is.

FUCHS e feladatok elvégzését nem vállalja egyforma mértékben, s a *PI* különböző részeit illetőleg is hol az egyikre, hol a másikkra helyez nagyobb súlyt. Kommentárjának nagyobbik felét a *PI* első főrészének szentelte, amelynek 29 paragrafusa a címleírás általános formális szabályait adja. Ehhez függeszt egy ugyancsak terjedelmes fejezetet az utalásokról, amelyben azonban az utalásokra vonatkozó szabályok rendszerbe foglalása mellett helyet talál a *PI* második főrésze első részének, vagyis a szerző neve és a tárgyi cím alatti besorolás általános szabályai legtöbbjének kommentárja is. Ilyenformán a kommentár 261 lapjából 215 esik a *PI* első 77 paragrafusára, a 78—241. paragrafusokra viszont nem egészen 50 lap marad, a *PI*-nek a szerzős címleírások részletkérdéseivel foglalkozó 78—170. §-aira pedig pláne csak 10 lap. FUCHS ezt az aránytalanságot „külső okokra” való hivatkozással, emellett azonban azzal is menti, hogy a *PI* leghézagosabb, leginkább kommentárra szoruló része az általános bevezető rész — a legapróbb részletekig kidolgozott második rész viszont a legsikerültebb. Ez persze igaz, de nem olyan mértékben, ami igazolná a fenti arányokat. Nem vitás, hogy ha FUCHS a szerzős felvétel szabályait ugyanolyan alapossggal és részletességgel kommentálta volna, mint az általános szabályokat, ehhez a 10 lapnál sokkal nagyobb terjedelemre lett volna szüksége. Akad itt is kitöltésre váró hézag, megoldandó részletprobléma elég. Az aránytalanság valódi és egyetlen okául tehát a „külső okot” kell elfogadnunk.

Az egyes részek arányairól mondottakból következik, hogy a fent említett három feladat megoldása sem lehet egyenletes. FUCHS a harmadik feladatnak, az alapelvek elemzésének és indoklásának, aránylag kevés jelentőséget tulajdonít. Ha úgy gondolja, hogy ez mellőzhető, mert a kommentár használói könyvtárosok, s így ezekkel az elvekkel amúgy is tisztában vannak, akkor az elgondolása nem helyes, hiszen munkájára elsősorban a kezdőknek van szükségük. Az alapelveknek, az elméleti szempontoknak a legtöbb figyelmet mégis a *PI* második főrészének a kommentárjában szenteli; ugyanitt az első és második feladat, az egyes szabályok részletes interpretálása, kiegészítése és kritikája terén lényegesen kevesebbet ad, mint az első főrész kommentárjában.

Az utóbbiban az első feladat megoldása valóban mintaszerűnek mondható. Temérdek részletre kiterjedő gazdagságán, az alaposságon, amellyel a *PI* rendelkezéseinek minden hézagot, tisztázatlan pontját felfedi, s a biztos ítéleten, amellyel a felvetett kérdéseket megoldja, mindig az egész rendszer szellemének megfelelően — meglátszik a hatalmas gyakorlatlaltal rendelkező címfeltevő könyvtáros gazdag tapasztalata. Ahogyan például a megtartandó és elhagyandó címlap-adatok (10—18. §) vagy a címlap-adatok kiegészítésének kérdéseit (19—24. §) rendszerbe szedi, azt aligha lehetne felülmúlni. A címfeltevő könyvtáros fontosabb elvi jellegű problémáira éppoly megbízhatóan kap itt választ, mint apró — de annál gyakoribb — formai kételyeire. Kétségtelen, hogy ez az első főrészt nemcsak a német könyvtárosok részére jelent felbecsülhetetlen segítséget, hanem a magyar címfeltevők számára is komoly nyereség. Elvi útbaigazításai között például kitűnő a többkötetes művek részcíme és a címlapon szereplő tartalom-megjelölés megkülönböztetésére adott irányelv megfogalmazása (51/8. §). Egyes konkrét kérdéseknek a *PI* intézkedéseiben túlmenő szabályozását illetőleg nagyon jók a nem valószínűsítő különnyomatok, a programtervezések, a disszertációk más formában történt megjelenésének a címfelvetelen eszközrendő feljegyzésére vonatkozó szabályok (59/4, 60/4, 62/4. §). A modern megoldások iránti érzékét mutatja a periodikák cím- és egyéb változásainak regisztrálására ajánlott többcédulás, DOBROVOLSKÁJA-szerű megoldás (69/4, 70/5. §). A *PI*-vel szembeni kritikai állásfoglalásai közül kiemelnek az egyszerűsített felvétel előnyeit illető nagyon is helytálló kételyeit, a többkötetes művek terjedelmadatairól mondottakat (35/1. § megjegyzése), a címlapjukon a kibocsátót meg nem nevező törvények, pátensek, bullák címfelvetéléről mondottakat (80/2. §), vagy a *PI* teljesen bizonytalan tartalmú 218. §-ának — amely az irányadó tárgyi cím megállapításának főszabálya alól enged meg nagyon zavartkeltő módon kivételt — az elvetését.

A *PI*-vel szembeni kritikai állásfoglalásai megítélésénél egyébként természetesen nem szabad megfedkezünk a kommentátor különleges helyzetéről. Ha az egyes kérdéseket egyedül saját véleménye alapján dönthetné el, nyilván FUCHS is sokszor más eredményre jutna, mint amelyet művében képvisel: kommentátori állásfoglalásának azonban a legmegfelelőbb megoldásról alkotott magánvéleménye mellett még egy alapja van, ti. a *PI* szövege, amely köti, s minden nagyobb jelentőségű változtatást eleve kizár, de a kisebb, tisztán lokális vagy formai jelentőségűeknél is megköveteli, hogy a kommentátor, mielőtt változtatást javasolna, mindig igen gondosan mérlegelje a kérdést, hogy az így elérhető pozitívum felére a minden változtatással együttjáró negatívummal: a gyakorlat állandóságában és a katalógusok egységében előidézett töréssel.

Világos tehát, hogy a *PI* kardinális problémáját: a tárgyi rendszős felvételek módját illetőleg FUCHS nem foglalt el a *PI*-étől eltérő álláspontot; másrészt viszont le kell szögeznünk, hogy alapján véve nem is védelmezi ezt a megoldást. Megállapítja róla, hogy erősen támadják; hogy bizonyos fokig igaz az, hogy a nemkönyvtáros számára érthetetlen (261. l.); hogy egyedül áll a világban; hogy a mechanikusan formális elv helyébe (az első szó rendszere) egy grammatikai-formális (grammatisch-formales) elvet állít; hogy ez az elgondol sa egy elmúlt korban gyökerezik, s a mai világban, amikor „In wachsendem Massen aber verraten die Buchtitel... Unkenntnis elementarster grammatischer Grundsätze und sprachliche Verwilderung”, s amikor a könyvtárosok és a publikum körében is ijesztő mértékben kieresztett az a filológiai-historikus alapmagatartás, amelyből a *PI* megoldása fakadt — már nagyon idegenül hat; és elmondja azt is, hogy a könyvtárak mai anyagi nehézségei közepette nagyon nagy előnyt jelentene a mechanikus rend egyszerűsége, komplikátlansága. Mégis megállapítja, hogy egy ilyen reform kilátásai Németországban jelenleg nem nagyok, mert a katalógusok átalakításának, a régi anyag átdolgozásának költségei aligha lennének elviselhetők, az egységesség feláldozása pedig semmiképpen sem volna helyes. Mégis kívánatosnak tartja,

hogy egy német grémium foglalkozzék a mechanikus vezérszó s a testületi szerzőség szabályainak kidolgozásával — ha másért nem, azért, hogy az ebből adódó másik rendet utalók formájában beledolgozhassák a katalógusokba (219—221. l.). — Ebben az állásfoglalásban csak egy logikai hiba van : ha a régi, nagy katalógusokat sok esetben valóban nem is lehetne átállítani az új elvre, annyit mégis ajánlhatott volna, hogy az új könyvtárak már az új alapon kezdjék el munkájukat, — ha ez a kooperatív vállalkozások elé bizonyos nehézségeket gördítene is. Ezzel legalább az első lépés meg lenne téve a *substantivum* regens kiküszöböléséhez.

Egy másik pont, ahol teljesen világos, hogy FUCHS nem szakíthatott a *PI*-vel, az *Anlass* fogalma, bár ez a *PI* terminológiájának egyik legzavarosabb, teljesen heterogén dolgokat közös kalap alá vonó, gyakorlati következményekkel járó pontja. Nem volt ez lehetséges azért, mert ez a fogalom túlságosan átszövi a *PI* egész rendszerét, és kiküszöbölése túl sok ponton tenne lényegbevágó változtatásokat szükségessé, amelyek már túllépnék a kommentátor hatáskörét.

Viszont nézetünk szerint feltétlenül szakítania kellett volna a *PI* egy másik terminusának : a *Titel* szónak a használatában mutatkozó feltűnő pongyolással. A *PI* kodifikálta azt a német szakmai terminológiában hagyományos usust, hogy *Titel* szó alatt hol a könyvcímet, a tárgyi címet, hol a címlapot, hol a címléíráshoz szükséges adatok eszmei összességét, hol pedig magát a címléírást értik, ami nemcsak megdöbbentő terminológiai hanyagság, hanem komoly gyakorlati következményekkel is jár. Hogy ezek közül csak egyet emeljünk ki : a tárgyi rendsző megválasztása egyik alapvető fontosságú szabályának, amely szerint „Für die Einordnung kommt nur der Titel selbst in Betracht” (*PI* 184. §), — a *Titel*-fogalommal való abusus miatt egyáltalában semmi értelme sincsen. FUCHS — éppúgy mint SASS — korrigálja a *PI*-nek ezt a konkrét hibáját, anélkül, hogy a hiba okához hozzányúlna, és javasolná a jelenlegi nem is két-, hanem négyértelmű szóhasználat kiküszöbölését. Ennél is meglepőbb, hogy a most készülő új katalogizálási szabályok tervezete sem hoz ebben a kérdésben lényegesebb változást.

A kiadványfajták kategorizálásánál meglehetősen indokolatlan a *Vielverfasser-schriften*, vagyis a háromnál több szerző együtműködésének eredményeképpen létrejött egyes művek külön kategóriává tétele ; a *Sammelwerke* és a *Sammlungen* közötti határvonal viszont elmosódó. Itt ugyanaz a hiba, mint a *PI*-ben — és a készülő új szabályzatban is —, hogy a csoportosítás szempontja nem tisztázott : a kiadvány megszületése módjának és címléírás kezelésének szempontjai keverednek.

Egy további pont, ahol azt hisszük, FUCHS minden kellemetlen következmény nélkül túlmehetett volna a *PI*-n, a formák kérdése. A *PI* formái, „jelbeszédje”, nagyon sokszor nehézkesek, nem elég világosak, nemegyszer még könyvtárosnak is fejtörést okoz a megértésük. Vonatkozik ez az interpunkció kevésbé invenciózus használatára, egyes sztereotip megjegyzések formájára és előírt helyére, mindenekelőtt pedig a túlzott rövidítésekre és főleg az utalóknak, de nemegyszer a főfelvételnek is értelemzavaró szűkszavúságára. Ezekben a túl merev formákon, amelyeken minden veszély nélkül lehetett volna lazítani, FUCHS semmit sem változtat, sőt mivel jóval bonyolultabb lehetőségekkel számol, jóval bonyolultabb példákat ismer, mint a *PI*, a nem eléggé átlátszó formák nála nemegyszer még zavarosabb eredményekre vezetnek, mint amilyeneket a *PI* példatára beismer (pl. a 62/4. § utolsó példája, a 196. l. második példája, a 200. l. első példája, a 96/3. § első példája, a 109. l. utolsó előtti példája, a PAUL, TRENCH TRÜBNER stb. cég nevének írásmódja a 133. l-on, a FULLA-utaló a 181. l-on, az első példa a 208. l-on stb.).

A magyar katalogizálási gyakorlat standardjainak szemszögéből nézve, FUCHS-nak egyes helyeken korrigálnia kellett volna a *PI* túlzottan takarékos, a bibliográfiai pontosságnak nem megfelelő álláspontját, mindenekelőtt pedig őrizkednie kellett volna.

ezen a ponton a *PI* túlcitálásától. Így amikor a *PI* azt mondja, hogy a kiadói sorozat csak akkor kap gyűjtőlapot, ha van számozása, és a könyvtárban a teljes sorozat megvan; az utóbbi — nyilvánvalóan abszurd — feltételt FUCHS hallgatólágosan mellőzi, az előbbi viszont, amely ha logikailag nem is olyan elhibázott, mint az utóbbi, de gyakorlatilag föltétlenül az — megtartja. Sőt, érthetetlen módon kiterjesztően értelmezi, amikor azt mondja, hogy minden többkötetes mű csak akkor kap egyes darabjainak a felvétele mellett közös felvételt is, ha a köteteknek van számozásuk (103. l.). Meglepő az a szabálya is, hogy az iskolák évi jelentései többnyire csak akkor katalogizálандó, ha nincsen bennük program-értekezés, — ha van, akkor csak ez az utóbbi katalogizálандó (122. l.). Ilyen szabályt a *PI* nem ad; 24. §-ába, ha nagyon akarjuk, belemagyarázhatjuk a fenti tendenciát — de miért akarnók ezt?

Befejezésül még néhány kisebb részletkérdést érintenénk. Hiányoljuk, hogy a különlegesen részletes felvételt igénylő könyvfajták között nem említi az 1500—1525 közötti nem apró nyomtatványokat, holott itt az ősnymtatvány-formák szórványos továbbélése kétségtelenül különleges szabályokat igényel. Hiányoljuk, hogy a *libri graduales*-t, ezt a XVIII. században oly gyakori kiadványfajtát, amely valóban egészen speciális elbánást igényel, s emellett változékony formáival elég bonyolult feladatok elé állítja a könyvtárost, nem is említi. Helytelen a „tágabb értelemben vett mellékcím” (*Nebentitel*) fogalmának a bevezetése az irányadó címtől eltérő főcím lapcím megjelölésére (79. §). Nem helyes, hogy nem veti el a *PI*-nek a kolligátumok katalogizálására vonatkozó nehézkes és indokolatlan szabályait; továbbá azt a szabályt, hogy a programértekezéséknél közreadott szövegkiadások a kiadó és nem az eredeti szerző nevének veendő fel, és azt, hogy a periodikák címváltozása esetén a cím megválasztását egyoldalúan és mechanikusan egyedül attól teszi függővé, hogy a címváltozás együtt járt-e új számozás megkezdésével vagy sem. Nem értjük a fiktív cím konstruálására vonatkozó tilalmat, ill. korlátozást sem (24/2. §), — mi történjék a korlátokon kívül eső cím-nélküli művekkel? Nem helyeselhet, hogy a törvény- és rendelet-kiadások és -gyűjtemények felvételénél a *PI* által előírt alternatív — szerzős, ill. tárgyi rendszős — megoldást a szerzős felvétel alkalmazását megszorítóan értelmezi (93/f. §) — az ellenkező interpretáció lett volna gyakorlatibb. Végül meglepőnek kell mondanunk a főfelvétel sokszorosítása és fejelése útján készült utalókat illető teljesen elutasító állásfoglalását (6/1. és 71/2. § megjegyzései); — ez eklatáns bizonyíték arra, hogy a könyvtárak életében és fejlődésében nagy szerepet játszó tehetetlenségi nyomaték legfőbb komponense a megszokás hatalma, amelynek, úgy látszik, még az olyan kiváló könyvtárosok is meglepő mértékben alá vannak vetve, amilyen FUCHS.

DOMANOVSKY ÁKOS

Helyreigazítás

RÁZSÓ Gyula, KEMÉNY G. Gábor: *Társadalom és nemzetség a szabadságharc hadi lapjaiban* című tanulmányáról írt bírálatának végén megemlékezik az ebben a kötetben megjelent, *Az 1848—49. évek sajtóbibliográfiája* című összeállításomról is. Ebben kifogásolja, hogy „Csak a Somogy megyei Tudósítások (Pécs, 1849.) című újság nem szerepel a bibliográfiában.” RÁZSÓ Gyula téved. Ez a kiadvány nem tartozik az időszaki sajtó fogalmába, mert nem egyéb, mint az akkori hivatalos rendeletek gyűjteménye, melyet nemcsak Somogy megye, hanem számos más vármegye is kiadott.

BUSA MARGIT

Hibaigazítás

A *Magyar Könyvszemle* 1957. évf. 270. lapján alólról a második sorban „... Nottenstein stb.” után beiktatandó ez a két szó: „között a”.

TRÓCSÁNYI ZOLTÁN

A kiadásért felel az Akadémiai Kiadó igazgatója Műszaki felelős: Szöllősy Károly
A kézirat étkezett: 1957. VIII. 18. Terjedelem: 11 (A/5) ív

TARTALOM

<i>Haraszthy Gyula</i> : Az Országos Könyvtárügyi Tanács és a magyar könyvtárügy időszzerű kérdései — Le Conseil National des Bibliothèques et les problèmes actuels de la bibliothèque hongroise	311
<i>Domanovszky Ákos</i> : Nagybetű-használat a címleírásban — Grosse Anfangsbuchstaben in der Katalogarbeit	325
<i>Schütz Ödön</i> : Misztótfalusi Kis Miklós szolgálatai az örményeknek — Misztótfalusi Kis in der Entwicklung der armenischen Buchdruckerkunst	335
<i>Kókay György</i> : Az Ephemerides Vindobonenses (1776—1785)	347

KISEBB KÖZLEMÉNYEK

<i>Borsa Gedeon</i> : Egy budai könyvkereskedő végrendelete 1509-ből	360
<i>Herepei János</i> : Hol volt a gyulafehérvári collegium academicum papirosmalma?	364
<i>Vértesy Miklós</i> : Az Egyetemi Könyvtár 1690. évi katalógusa	368
<i>Szentmihályi János</i> : Czvittinger „Specimen”-jének egyik forrásáról	372
<i>Mátrai László</i> : Néhány filozófiatörténeti adalék Köleséri Sámuel könyvtárának címjegyzékéhez	374
<i>Donáth Regina</i> : Néhány adat a cenzúra történetéhez az 1754. évből	375
<i>Busa Margit</i> : Az Orvosi és Gazdasági Tudósításokról	379
<i>Csakai Endre</i> : Kísérletek Sopronban könyvomintázat felállítására	381
<i>Gergely Pál</i> : Arany János és az Akadémia Könyvtára	384
<i>D. Gál Ágota</i> : Hazai könyvtári kiállításaink történetéhez	388

FIGYELŐ

<i>Kovács Máté</i> : A Magyar Könyvszemle új évfolyamánál a korszerű igények tükrében	399
<i>Csapodi Csaba</i> : Bartoniek Emma (1894—1957)	405
<i>Haraszthy Gyula</i> : A hazai könyvtárvizsgálatok időszzerű kérdéseiről	406
<i>Tombor Tibor</i> : Kulturális javak védelme fegyveres összeütközés esetén	408
<i>Fallenbüchl Zoltán</i> : Régi térképek a helytörténeti kutatás szolgálatában	411
<i>Katus László</i> : A jugoszláv retrospektív cikkbibliográfia munkálatai	416
<i>Barta Gábor</i> : A Nemzetközi Szabványügyi Szervezet (ISO) új ajánlása	419

SZEMLE

World List of Scientific Periodicals (Ism. <i>Rau Jenő</i>)	420
Bibliographie der Schweizer Presse (Ism. <i>Dezsenyi Béla</i>)	422
Szokurova, M. V.: Obscsie bibliografii ruszszkih knig — Maskova, M. V. — Szokurova M. V.: Obscsie bibliografii ruszszkih periodiceszskih (Ism. <i>Wendelin Lidia</i>)	423
Folyóiratjegyzék az 1957-ben járó folyóiratokról (Ism. <i>Nagydiósi Gézáné</i>)	426
Osborn, Andrew D.: Serial Publications (Ism. <i>Pajkossy Györgyné</i>)	427
Lingenberg, Walter: Über die Anwendung von Lochkartenverfahren in Bibliotheken (Ism. <i>Hajdu Elemérné</i>)	428
Eybel, Hans-Werner: Die Technik des Leihbuchhandels (Ism. <i>Tauber Anna</i>)	429
Chwalewik, Edward: Exlibrisy polskie (Ism. <i>Galambos Ferenc</i>)	429
Fuchs, Hermann: Kommentar der Instruktionen für die alphabetischen Kataloge (Ism. <i>Domanovszky Ákos</i>)	430

Ára: 20.— Ft

Előfizetés egy évre 60,— Ft

TABLE DES MATIÈRES

<i>Gy. Haraszthy</i> : Le Conseil National des Bibliothèques et les problèmes actuels de la bibliothéconomie hongroise (Avec résumé en français)	311
<i>A. Domanovszky</i> : L'emploi des majuscules dans la description des ouvrages (Avec résumé en allemand)	325
<i>Ö. Schütz</i> : Les services rendus par Misztótfalusi à l'imprimerie arménienne (Avec résumé en allemand)	335
<i>Gy. Kókay</i> : Histoire du journal Ephemerides Vindobonenses (1776—1785) (Avec résumé en allemand)	347

CONTRIBUTIONS HISTORIQUES

<i>G. Borsa</i> : Le testament d'un libraire à Bude de l'an 1509	360
<i>J. Herepei</i> : L'emplacement de la fabrique de papier de Gyulaféhevár	364
<i>M. Vértessy</i> : Le catalogue de l'an 1650 de la Bibliothèque de l'Université	368
<i>J. Szentmihályi</i> : L'une des sources littéraires du Specimen de Czvittinger	372
<i>L. Mátrai</i> : Remarques à propos du catalogue de la bibliothèque de Köleséri	374
<i>R. Donáth</i> : Quelques contributions de l'an 1754 à l'histoire de la censure	375
<i>M. Busa</i> : Sur les „Orvosi és Gazdasági Tudósítások”	379
<i>E. Csatai</i> : Des tentatives faites à Sopron pour établir des imprimeries lithographiques dans la première moitié du XIX ^e siècle	381
<i>P. Gergely</i> : János Arany et la Bibliothèque de l'Académie	384
<i>A. D. Gál</i> : Données historiques sur les expositions organisées par les bibliothèques	388

CHRONIQUE BIBLIOTHÉCONOMIQUE

<i>M. Kovács</i> : Le nouvelle série de Magyar Könyvszemle	399
<i>Cs. Csapodi</i> : Emma Bartoniek (1894—1957)	405
<i>Gy. Haraszthy</i> : Remarques à propos de la révision méthodique des bibliothèques	406
<i>T. Tombor</i> : La protection des biens culturels en cas de conflit armé	408
<i>Z. Fallenbüchl</i> : Les vieilles cartes au service de l'historiographie locale	411
<i>L. Katus</i> : Les travaux de la bibliographie rétrospective des articles de périodiques en Yougoslavie	416
<i>G. Barta</i> : Une recommandation récente de l'ISO à l'intention des bibliothèques	419

COMPTE-RENDUS CRITIQUES

World List of Scientific Periodicals (<i>J. Rau</i>)	420
Bibliographie der Schweizer Presse (<i>B. Dezsényi</i>)	422
Сокурова, М. В.: Общие библиографии русских книг гражданской печати 1708—1955. — Машикова, М. В. — Сокурова, М. В.: Общие библиографии русских периодических изданий 1703—1954 (<i>L. Wendelin</i>)	423
Répertoire des journaux et périodiques de 1957 (<i>I. Nagydiósi</i>)	426
Osborn, Andrew. : Serial Publications (<i>O. Pajkossy</i>)	427
Lingenberg, Walter : Über die Anwendung von Lochkartenverfahren (<i>M. Hajdu</i>)	428
Eybel, Hans Werner : Die Technik des Leihbuchhandels (<i>A. Tauber</i>)	429
Chwalewik, Edward : Exlibrisy polskie (<i>F. Galambos</i>)	429
Fuchs, Hermann : Kommentar zu den Instruktionen für die Alphabetischen Kataloge (<i>A. Domanovszky</i>)	430